

дисонує з мотивами казкового світу, народного свята і загального добробуту. Інакше кажучи, автор підкреслює, настільки далека сучасна йому дійсність від справжнього ідеалу, який у своєму первозданному вигляді зберігся лише в народній свідомості. Оцей контраст між істинним ідеалом і дійсністю переноситься, як нам здається, у контекст усього гоголівського циклу.

Отже, Гоголь здійснив синтез фольклорного і літературного начал, увівши казку в літературно-художню систему і використавши її як одне з джерел своєї творчості. Письменник ізсунув казку з часових позицій, повернув її обличчям до повсякденного життя народу і суспільства. Він з великою повагою ставився до власне казки, ніде і ні в чому не порушуючи її нормативності, але й одночасно долаючи "грань" між таємним і реальним поза межами її жанрових канонів і спираючись на відкрите казкою співвідношення суцього – належного.

Література

1. Виноградов В.В. Поэтика русской литературы. – М., 1976.
2. Гоголь Н.В. Вечера на хуторе близ Диканьки // Гоголь Н.В. Собр. соч.: В 8 т. – М., 1984. – Т. 1.
3. Гоголь Н.В. Майская ночь, или Утопленница // Гоголь Н.В. Собр. соч.: В 8 т. – М., 1984. – Т. 1.
4. Гуковский Г.А. Реализм Гоголя. – М.; Л., 1959.
5. Елеонский С.Ф. Литература и народное творчество. – М., 1956.
6. Чудаков Р.И. Отражение мотивов народной словесности в произведениях Н.В.Гоголя. – К., 1900.
7. Янушкевич А.С. Особенности прозаического цикла в русской литературе 30-х гг. XIX века // Сборник трудов молодых ученых. – Томск, 1971. – С. 1–22.
8. Янушкевич А.С. Эпическое начало в "Вечерах на хуторе близ Диканьки" Н.В.Гоголя // Сборник трудов молодых ученых. – Томск, 1971. – С. 38–68.

Т.М.Вінтонів

Поетонімосфера повісті М.В.Гоголя "Тарас Бульба"

"Поєма" Гоголя "Тарас Бульба" – шедевр світової літератури. "Дивовижна епопея", на думку В.Г.Бєлінського, – "це уривок, епізод з великої епопеї життя цілого народу... Малоросії XVI ст. ...хіба тут не

все козацтво, з його дивною цивілізацією, його хвацьким, розгульним життям, його безпечністю й лінощами, невтомністю і діяльністю, його буйними оргіями і кривавими наскоками? ...Скажіть мені, чого немає в цій картині? Чого бракує до її повноти? Хіба не вихоплене все це з дна життя, хіба не б'ється тут величезний пульс всього цього життя? Цей богатир Бульба зі своїми могутніми синами; цей натовп запорожців..." [2, с. 74].

Першою спробою Гоголя на ниві літературного твору з української історії була опублікована у 1830 р. глава з роману "Гетьман". Ще однією з літературно-історичних проб Гоголя-письменника була (приблизно у 1835–1836 рр.) драма з історії Запоріжжя, від якої збереглися лише уривки. Що ж до задуму повісті "Тарас Бульба", то він виник десь у 1833–1834 рр., коли Гоголь працював ад'юнктом-професором кафедри всесвітньої історії Санкт-Петербурзького університету і багато часу приділяв працям з історії України, зокрема "Опису України" французького військового інженера-картографа Г. Левассера де Боплана [11], "Истории о козаках запорожских" кн. Семена Митецького, анонімній "Истории русов" (її авторство приписували українському письменнику та церковному діячу XVIII століття Георгію Кониському), роботі з історії України свого сучасника історика Дмитра Бантиш-Каменського тощо. У цей час Гоголь опублікував кілька власних історичних досліджень, зокрема у 1834 р. статтю "Взгляд на составление Малороссии". Приймаючи остаточне рішення присвятити себе літературній діяльності, Гоголь велику увагу приділив фольклору й залишкам міфологічних уявлень у народній свідомості – думам, народним пісням і легендам. Поряд з фольклором письменник вивчав побут українського села, його звичаї, шукаючи в них відгуки старовини. Все це і допомогло створити справжні народні характери. Можливо, весь склад попередніх матеріалів, а також загальний реалістичний і водночас романтичний підхід Гоголя до вирішення творчого завдання, яке він поставив перед собою, працюючи над "Тарасом Бульбою", сприяли тому, що твір вийшов з-під пера митця саме таким, пройнятим любов'ю й повагою до співвітчизників, до їх героїчної і драматичної історії.

Сучасні дослідники знаходять у творчості письменника міфологічно цілісне бачення України та її історії, реконструюють "гоголівський міф про Україну". На думку Г.Грабовича, "Тарас Бульба" є "найпоказовіший щодо гоголівського міфу про Україну", "це надзви-

чайно гоголівська повість, гоголівська не лише за мовою й тропами, а насамперед, за використанням міфу. На конкретних прикладах сюжету "Тараса Бульби" дослідник простежує "відмінність між козацьким світом і світом осідлих трударів" та "ініціацію" синів Бульби: успішну щодо Остапа, невдалу щодо Андрія. <...> Позитивну ініціацію Остапа, "образи його смерті явно повинні викликати асоціацію з муками розіпнутого Христа, зокрема в його останньому воланні до батька" [5, с. 146–149].

Найбільше вдався автору збірний образ козацького ватажка, безстрашного полковника Тараса Бульби. О.Стромецький, який з великою любов'ю ставився до цього творіння Гоголя, пропонує свій погляд на витоки образу, свою реконструкцію мисленнєвої діяльності письменника під час вибору наймення для головного героя. Він звертає увагу на народнопісенний характер "Тараса Бульби": "Історична пісня "Ой, на горі там жінці жнуть" – це одна з найулюбленіших пісень Гоголя, він з нею ніколи не розлучався, а її тема настільки глибоко закарбувалась у пам'яті письменника, що, пишучи твір "Тарас Бульба", він повністю використовує її як скелет-основу цього твору" [9, с. 69]. Переробляючи сюжет пісні, зауважує дослідник, письменник створив величну народно-історичну епопею українського народу. Крім цього, О.Стромецький вказує на інше джерело – "Історію Русів". Взяти хоч би назву "Тарас Бульба". В "Історії Русів" йдеться про гетьмана Тараса Трясила (1624–1632), людину велетенської фізичної сили та прекрасного знавця військової справи. Гоголь, залишаючи ім'я Тарас, дає своєму персонажу глибоко символічне прізвище (прізвисько): "І справді, своїми подвигами та вчинками Тарас Бульба потрясає уми тих, хто цікавився або цікавиться творчістю Гоголя, але по-різному! Бульба стає новим синонімом Трясила. Водночас ім'я Бульби приховує в собі вартість таємничо прикритого плоду. Таємничість бульби під землею, яка з'явилася в Україні щойно в передгоголіві часи, стає в творі "Тарас Бульба" синонімом, символом могутньої постаті філософського мислення письменника. У часи негожі вогонь без пощади знищить всі поля, вкриті пшеницею. Бульба, прикрившись щитом чорнозему, дочекається своєї зрілості" [9, с. 79]. Це дійсно цікавий погляд. Але Гоголь не обмежився тим, що знайшов для свого героя звучне й значуще наймення. Саме про це й усі інші власні імена у повісті буде йти мова у подальшому.

Поетонімосфера реалістичного художнього твору завжди нерозривно пов'язана з онімним простором зображуваного світу. Завдяки цьому літературна онімія сприймається й оцінюється читачем тільки крізь призму смислової системи онімного простору певного місця в його етномовних особливостях, специфіці зображуваної епохи. Досліджуючи характер функціонування власних імен у хронотопі літературного твору, можна, з одного боку, зрозуміти, яку роль відіграють окремі онімні засоби виразності у його поетиці, а з іншого – зробити певні висновки щодо "вирішення поетонімосфери" (у сенсі, подібному до терміносполучення "вирішення архітектурного простору"), тобто побачити "ціле у цілому" [12].

Велике значення у визначенні ролі образної системи поетонімосфери для художньо-естетичних властивостей літературного тексту має ступінь кореляції між інформацією про названі власними іменами об'єкти (включаючи їх внутрішню форму і поетичну етимологію) й фундаментальними онтологічними та семіотично-ціннісними категоріями буття ("життя–смерть", "добро–зло" тощо), які споконвіку структурують світосприйняття, світорозуміння і світогляд людини. В.М.Михайлов підкреслював, що головна "властивість власного імені (не виражати поняття, значення) за умови належного його використання може стати джерелом своєрідних перетворень і зміни ролі власних імен. Такі зміни відбуваються з ним тоді, коли імені спеціально надають певний зміст. У таких випадках власне ім'я набуває значення, що характеризує, і читач (оскільки мова йде про використання таких імен у художньому творі) сприймає його не просто як ім'я, тобто як засіб виділення цього об'єкта серед інших, однорідних, але і як засіб характеристики. Письменник отримує можливість використовувати додатковий художній засіб, вкласти у власні імена частину свого задуму. У художньому творі ця можливість реалізується у найбільш згущеній, художньо завершеній формі, тому що художник типізує життя, а відповідно, й імена" [7, с. 10].

Життя дає митцю багатий матеріал для вибору й узагальнення найбільш цікавих і характерних рис функціонування онімії, пошуку універсальних та унікальних випадків використання власних імен. Підтвердженням цього є повість Гоголя "Тарас Бульба", у якій з надзвичайною повнотою і яскравістю функціонують власні імена. Вивчаючи повість, неможливо не звернути увагу на кількість онімів: прізвищ, імен, прізвиць, назв географічних місцевостей тощо, – вона

величезна. Водночас треба зауважити, що всі імена введені не випадково, вони створюють певне враження, яке доповнює, а в низці епізодів і картин посилює вплив на читача, допомагає образніше уявити реальне життя. Можна стверджувати, що власні імена для Гоголя під час його роботи над повістю були важливим засобом поетики. Праця великого митця над іменами безпосередньо пов'язана з його роботою над мовою взагалі й повинна розглядатися як словотворчість [13], як один із результатів використання народної діалектної мови.

М.М.Бахтін, аналізуючи словесний ряд у романі Франсуа Рабле, зауважував, що автор подає цілу низку переліків, списки назв зброї, звань, страв, епітетів, назв книг, імен тощо, "всі ці переліки-номінації проникнуті схвально-лайливою (притому гіперболічною) оцінкою" і саме вони перетворюють його на амбівалентний твір, у якому поетичний перелік і підвищує, і висміює. М.М.Бахтін зазначає, що між окремими переліками є відмінності, і саме вони слугують різним художнім цілям. Він виділяє лише один специфічний їх тип – "парадно-площадну монументальну номінацію". Ця номінація вносить у Пролог тон, у якому відчувається звучання національного патріотичного підйому тих днів, коли писався твір. М.М.Бахтін при цьому підкреслює глядацький відтінок у цій свідомості і вираженні історичної важливості моменту [1, с. 194–199]. Ми вважаємо, хоч кінцево це справа літературознавців, що у повісті "Тарас Бульба" певною мірою відтворено "раблезіанський" підхід до зображення дійсності. Тому й переліки імен у повісті Гоголя виконують аналогічну функцію.

В одному з напружених місць повісті "Тарас Бульба" в описі поділу козаків на два війська Гоголь перераховує "гордых и крепких, как львы", членів єдиної сім'ї, які пройшли крізь усі перепони непорозумінь: "Между теми, которые решились идти вслед за татарами, был Череватый, добрый старый козак, Покотыполе, Лемиш, Прокопович Хома; Демид Попович тоже перешел туда, потому что был сильно завязаного нрава козак – не мог долго высидеть на месте; с ляхами попробовал уже он дела, хотелось попробовать еще с татарами. Куренные были: Ностюган, Покрышка, Невылычкий; и много еще других славных и храбрых козаков захотело попробовать меча и могучего плеча в схватке с татаринном. Немало было также сильно и сильно добрых козаков между теми, которые захотели остаться: куренные Демьтрович, Кукубенко,

Вертыхвист, Балабан, Бульбенко Остап. Потом много было еще других именитых и дюжих козаков: Вовтузенко, Черевыченко, Степан Гуска, Охрим Гуска, Мыкола Густый, Задорожний, Метельця, Иван Закрутыгуба, Мосий Шило, Дёгтяренко, Сыдоренко, Пысаренко, потом другой Пысаренко, потом еще Пысаренко, и много было других добрых козаков" [4, с. 292–293]. Наведені прізвиська козаків, як і їхні подвиги, "вихоплені", за словами В.Г.Белінського, "со дна жизни", дають яскраве й колоритне уявлення про розмаїтість козацької маси, буйної сили її. Неодноразовий повтор прізвиська Пысаренко підкреслює, що серед козаків не один знає грамоту, писемні люди – це не випадковість. Художник дотримується життєвої правди, тому і у "високій" поемі зовсім невідповідні комічні ситуації, невідповідний комізм, влучність і дотепність окремих прізвиських: Козолуп, Голодуха, Гуска (гусиня), Голокопытенко та інші. Характерно, що у першій редакції повісті (1835 р.) відсутній перелік імен козаків. Це, на нашу думку, є додатковим свідченням того, якого значення надавав Гоголь уведенню цих імен.

Насичує Гоголь типовими козацькими іменами й опис зустрічі Тараса зі знайомим після приїзду до Січі: "Остап и Андрий слышали только приветствия: "А, это ты, Печерица! Здравствуй, Козолуп!" – "Откуда бог несет тебя, Тарас?" – "Ты как сюда зашел, Долото?" – "Здорово, Кирдяга! Здорово, Густый! Думал ли я видеть тебя, Ремень?" И витязи, собравшиеся со всего разгульного мира восточной России, целовались взаимно; и тут понеслись вопросы: "А что Касьян? Что Бородавка? Что Колопер? Что Пидсышок?" И слышал только в ответ Тарас Бульба, что Бородавка повешен в Толопане, что с Колопера содрали кожу под Кизикирменом, что Пидсышкова голова послена в бочке и отправлена в самый Царьград. Понурил голову старый Бульба и раздумчиво говорил: "Добрые были казаки!" [4, с. 242]. Гоголь, підбираючи можливі імена тим чи іншим героям, також передає й те, як козаки зверталися один до одного за прізвишками. Таке звернення надає певного "шарму", зображує братерські, близькі стосунки між ними. Створюється реальна, переконлива сцена. У кожному спеціально підібраному козацькому імені відчувається особлива індивідуальність, наявний цілий образ. Семантичні відтінки, які містяться у прізвищах і прізвиських, дають простір для майбутньої діяльності читацької уяви.

С.М.Медвідь-Пахомова вважає, що розвиток прізвища у слов'ян

є результатом тривалої еволюції, процесом паралельного функціонування різних способів ідентифікації особи й відбору найпридатніших із них для подальшої трансформації у прізвища [6, с. 43]. Отже, прізвищ в Україні у часи, описані Гоголем, ще не існувало, вони лише формувалися, були ще не прізвищами, а прізвиськами. Найменування, яке давалося людині (крім імені), як правило, вказувало на якусь рису характеру, зовнішності, діяльності, звичок, назви за ремеслом, заняттям чи територіальним або етнічним походженням.

Ще більш повно і багатогранно імена-характеристики сприймаються читачем у тих випадках, коли поряд з найменням є образний опис вчинків, життя особи, про яку йде мова. Наприклад, козак Мосий Шило не випадково наділений таким прізвиськом. Шилувьон – людина, яка скрізь пройде. Це підтверджує подана у повісті історія його життя, багата на пригоди, наповнена боротьбою з ворогами, з якої Шило завжди виходить переможцем.

Не менш образними є й інші прізвиська, внутрішня форма яких репрезентована метафоризацією певної помітної риси характеру за подібністю з предметами, явищами довколишнього середовища або наявністю вказівки на зовнішню ознаку, риси обличчя особи тощо. Наприклад, отамани Хлеб, Ремень, Долото (характерні риси, які означають перенесення властивостей ремня і долота як предметів вживання на людей: вони можуть характеризувати твердість, непохитність, незламну силу волі, завзятість, стійкість тощо). Основою виникнення ряду прізвиськ (а в історичному майбутньому – прізвищ) була професійна ознака, що свідчила про соціальне становище названих осіб, наприклад: Леміш (від "лемех", вказівка на належність персонажа до селянина-землероба), Дегтяренко (від професії "дегтяр"), Пысаренко (від посади, професії "писар"), потім Демид Попович (прізвище прямо вказує на походження від духовенства). Звичайно, розкриваючи багату семантику власних імен у "Тарасі Бульбі", ми не повинні вважати, що риси характеру чи ознаки соціального походження, на які вказують прізвища, обов'язково точнісінько притаманні описаним особам: важливий історичний колорит, його специфіка, яка передається іменами, відображення в них долі народу.

Створення атмосфери історичної достовірності, передача "онімного колориту" епохи – це основна стилістична функція власних імен. Гоголь для передачі реального життя в Україні наводить імена євреїв, які

мешкали там, були орендарями, і попри всі війни жили своїм життям, і пристосовувалися до такого життя: " – Ей-богу, правда! – отвечали из толпы Шлема и Шмуль в изодранных яломках, оба белые, как глина... [4, с. 254]. наших там много: Ицка, Рахум, Самуйло, Хайвалох, еврей-арендатор... Что ты мне тычешь свое жидовское племя! Я тебя спрашиваю про наших запорожцев" [4, с. 280].

Гоголь використовує у повісті різноманітні засоби онімної виразності, порівняння, ототожнення й таке інше. Багато з них проникнуті авторським ставленням до зображуваного. Наприклад, порівнюючи Мардохая, найавторитетнішого єврея, з наймудрішим Соломоном, Гоголь не уникає іронії: "У-у! то такой мудрый, как Соломон; и когда он ничего не сделает, то уж никто на свете не сделает. <...> [4, с. 315], Тарас поглядел на этого Соломона, какого еще не было на свете, и получил некоторую надежду. <...> В бороде у этого Соломона было только пятнадцать волосков, и то на левой стороне. На лице у Соломона было столько знаков побоев, полученных за удалство, что он, без сомнения, давно потерял счет им и привык их считать за родимые пятна" [4, с. 316]. У пейоративному значенні вжито у повісті поетонім Іуда, як символ зрадника, щодо жида Янкеля, а також щодо рідного сина Андрія. Це й характеризує їх: (на Янкеля) –"Врешь, чертов Иуда! – закричал, вышед из себя, Тарас. – Врешь, собака! Ты и Христа распял, проклятый богом человек! Я тебя убью, сатана! Утекай отсюда, не то – тут же тебе и смерть! [4, с. 282] <...> А долее всех не ложился старый Тарас, все размышляя, что бы значило, что Андрія не было между вражых воев. Посовестился ли Иуда выйти противу своих или обманул жид и попался он просто в неволю?" [4, с. 289].

Запорізька Січ – військова організація українського козацтва у XVI–XVIII ст. Гоголь у своєму творі відобразив час зародження й становлення Запорізької Січі, козацтва ще до часів Б.Хмельницького. Історична достовірність описуваних подій досягається, окрім інших художніх прийомів, шляхом актуалізації реального ономастикону, співвіднесеного з певним часом. Для цієї доби це передусім антропонімі та супровідні до них окреслення таких постатей, як козацькі полковники, керівники куренів, керівники військових формувань. Розповідаючи про козаччину, автор історичного твору аж ніяк не міг оминати називання таких ономооб'єктів, як військові об'єднання того часу – курені: Тытаревский курень, Дядькинский курень, Корсунский

курень, Тymoшевский курень, Щербиновский курень, Переяславский курень, Уманский курень, Поповичевский курень, Каневский курень, Стебликивский курень, Незамайковский курень, Гургузив курень.

Опис місця – інтер'єру, ландшафту – нерідко утворює відносно автономний фрагмент тексту. Особливості формування репертуару топонімів художнього твору, прийоми їх використання, способи формування й окреслення простору художнього тексту є невід'ємною складовою характеристики творчої манери, індивідуального стилю автора. "У різних письменників спостерігаємо свої прийоми зображення художнього простору й включення топонімів у контекст", – підкреслює О.Фонякова [10, с. 82]. Розглянемо прийоми використання власних географічних назв у повісті "Тарас Бульба". Серед можливих засобів локалізації подій центральне місце посідає використання топонімів, які, окрім називання географічних об'єктів, здатні акумулювати й презентувати на рівні конотацій значну за обсягом інформацію про об'єкти номінації. Актуалізована у художньому тексті частина енциклопедичної інформації топоніма нерідко стає художньою деталлю, засобом характеристики дійової особи чи ситуації, компонентом художнього відтворення дійсності. Топоніми "трансформуються в художній прийом – створюють просторову доміную, беруть участь у створенні характерів" [8, с. 14].

Топопоетоніми у складі поетонімосфери повісті Гоголя "Тарас Бульба" репрезентують одиниці різних класів – назви різних географічних об'єктів, як безпосередньо пов'язаних з основними подіями, так і віддалених у просторі та часі від головної сюжетної канви повісті. Цих об'єктів багато, звідси – різноманітність топонімів, чим досягається "топонімний реалізм" твору. Подекуди складається враження, що аналізований твір нагадує іноді інформаційне повідомлення про перебіг описуваних баталій.

За "походженням" [14] топопоетонім повісті представляють:

1) макротопоніми (власні назви великих і широковідомих фізико-географічних об'єктів): Європа, Россія, Польша, Литва, Турещина, Україна, Азія, Неметчина;

2) хороніми (власні назви будь-яких територій): берега Натолии, Новороссія, Русская земля, Московія, Малая Азія, Запорожская Сечь;

3) ойконіми (власні назви будь-яких поселень): Запорожье, Киев, Дубно, Смирне, Глухов, Немиров, Царьград, Чернигов, Умань, Вар-

шава, Чигирин, Переяслав, Батурин, Канев, Адріанополь;

4) гідроніми (власні назви водних об'єктів): потамоніми Днепр, Татарка, Днестр; пелагонім Чорное море;

5) урбаноніми (власні назви будь-яких об'єктів у місті): хороніми міський старий Киев, Киевская академия; еклезионім Межигорский киевский монастырь; оронім подошва Визувия; інсулоніми остров Хортица, Критский остров; гоодоніми вулиця Грязная, Жидовская.

Показовою щодо ролі топопоетонімів у структурі тексту є частотність їх вжитку. Багато топопоетонімів у повісті використано лише один раз у всьому тексті, наприклад: Визувий, Натоль, Критский остров, остров Хортица, Канев, Умань, Смирне, Немиров, Чернигов, Батурин, Чигирин, Переяслав та інші. Натомість інші топопоетоніми мають дуже високу частотність використання, наприклад: Україна, Запорожье, Сечь, Русская земля, Днепр. Топооб'єкти, які, згідно із задумом автора, за сюжетом мають бути згадані багато разів, у творі репрезентовані варіативно, наприклад: Русская земля (Україна), (Запорожская Сечь) Запорожье, Сечь, Мала Азия (Натоль).

Найвідоміший український словник фіксує наступні значення слова Січ: "Місце розташування цієї організації. Запорізька Січ: а) організація українського козацтва, яка склалася в середині XVI ст. у пониззі Дніпра за порогами; б) місце розташування цієї організації" [3, с. 1130]. У творі Гоголя відображено не лише використання слова "Січ" у наведених значеннях. У процесі поетонімогенезу топопоетоніми Сечь, Запорожье, Запорожская Сечь, Сичь хоч і використані здебільшого у значенні "територія", "республіка", інколи вживаються не в прямому локативному значенні, а з додатковими співзначеннями: 1) "навчальний центр", "школа": "– А вот, лучше, я вас на той же неделе отправлю на Запорожье. Вот где наука так наука! Там вам школа; там только наберетесь разуму" [4, с. 225]; 2) "пиршество": "Вся Сечь представляла <...> непрерывное пиршество, бал, начавшийся шумно и потерявший конец свой. <...> Это общее пиршество имело в себе что-то околдовывающее" [4, с. 242]; 3) "козацтво", "товариство": "Последний, который был покрепче, еще выводил какие-то бессвязные речи; наконец и того подкосила хмельная сила, и тот повалился – и заснула вся Сечь" [4, с. 249]; "Вся Сечь отрезвилась, и нигде нельзя было сыскать ни одного пьяного, как будто бы их не было никогда между козаками..." [4, с. 256]; 4) фігуративно у значенні "рідна мати": "Прощай, наша мать! –

сказали они почти в одно слово, – пусть же тебя хранит бог от всякого несчастья!" [4, с. 257]. Усю повість осяює священне ставлення козаків до Січі, вони шанують її. Усього за нашими підрахунками наведені топопоетоніми вжито відповідно: Сечь – 37 разів; Запорожье – 11 разів, Сичь – 5 разів, Запорожская Сечь – 2 рази. Аналогічне розмаїття функцій можна спостерігати у використанні топопоетонімів Україна (вжито 13 разів) і Русская земля (вжито 11 разів).

На жаль, обсяг статті не дозволяє показати із потрібною ретельністю й у повному обсязі все розмаїття поетики власних імен, представлене у тексті повісті "Тарас Бульба". Воно ж дає змогу через забарвлені аурую контексту номінації за допомогою власних імен, дескрипцій, онімних перифраз, займенникових і апелювативних замінів спостерігати майже весь спектр рефлексій, характерних для реалістичного і водночас романтичного ставлення до реконструйованих авторською уявою і зображених у творі осіб та об'єктів. Важливість ролі поетонімії у формуванні художньої цілісності повісті "Тарас Бульба" неможливо переоцінити.

Література

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса. – 2-е изд. – М.: Худ. лит., 1990. – 543 с.
2. Белинский о Гоголе. – М., 1949. – 512 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і головн. ред. В.Т.Бусел. – Київ–Ірпінь: ВТФ "Перун", 2001. – 1440 с.
4. Гоголь Н.В. Избранные произведения: В 2 т. – Т. I. Вечера на хуторе близ Диканьки; Миргород / Предисловие О.Гончара. – К.: Днипро, 1984. – 407 с.
5. Грабович Г. Гоголь і міф України // Сучасність. – 1994. – №10. – С. 137–150.
6. Медвідь-Пахомова С.М. Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем: Навчальний посібник для спецкурсу "Історія антропосистем слов'янських мов". – Ужгород: УжНУ, 2003. – 72 с.
7. Михайлов В.Н. Роль собственных имен в произведениях Н.В.Гоголя // Русский язык в школе. – Москва: Учпедгаз, 1954. – №2 – С. 10–18.
8. Немировская Т.В. Собственное имя в творчестве М.М.Коцюбинского: Автореф. дисс. канд. филол. наук: 10.02.02 / Киев. гос. пед. ун-т. – К., 1988. – 20 с.
9. Стронецкий О. Гоголь. – Львів: Світ, 1994. – 116 с.
10. Фоякова О.И. Имя собственное в художественном тексте. – Л.: ЛГУ, 1990. – 104 с.
11. Боплан Г.Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства

Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансильванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн. – К.: Наук. думка; Кембрідж (Мас.): Укр. наук. ін-т, 1990. – 256 с.

12. Вислів, яким В.М.Калінкін у низці праць, присвячених поетонімосфері й поетонімогенезу, пояснює діалектику відносин між текстом як репрезентантом органічної поліфонічної цілісності засобів виразності та його поетонімосферою як цілісністю особливого роду, завдяки яким маємо художню цілісність твору.

13. Поняття "слово" у даному разі вжите підкреслено в значенні, яке вкладав у нього М.М.Бахтін (див. "Проблемы поэтики Достоевского" й інші праці вченого).

14. Ми послідовно підтримуємо позицію В.М.Калінкіна щодо онімогенезу й поетонімогенезу, згідно з якою: 1) власні назви у різноманітних формах мовлення постійно перебувають у процесі ґенезу; 2) з онімів усіх можливих класів, типів і розрядів за межами твору, тобто з першоджерела, митець черпає свій матеріал; 3) ім'я, яке опинилося у художньому середовищі, трансформується в поетонім; 4) у художньому творі функціонують лише поетоніми.

О.Н.Филенко

Хронотоп Миргорода Н.В.Гоголя

Как известно, четыре повести "Миргорода" в пространственно-временном отношении зависят друг от друга и теряют часть смысла по отдельности: "...Миргород" как целое начинает складываться в какой-то новый, оригинальный, единый замысел, внутри которого каждая повесть только и обретает свой полный и окончательный смысл, составленный как раз из значимых антиномий и оппозиций. Противоречия тем самым возводятся в принцип" [1, с. 369].

В таком случае, что означают названия четырех повестей Гоголя? По-видимому, это имена героев, чьи сложные (или примитивные) хронотопы описаны в каждой повести. Это хронотоп старосветских помещиков, запорожцев, потусторонний хронотоп Вия, которому не смог дать отпор Хома Брут. Что же касается "Повести о том, как поссорились...", то здесь в заглавие вынесены не только имена, но и конфликт, именно пространственно-временной конфликт, о котором Ю.М.Лотман сказал: "...Содержание повести сводится к тому, как условная граница становится пропастью между двумя мирами" [2, с. 273].